

Alkon johdon toimeksiannosta olemme perehtyneet pohjoismaisiin alkoholijärjestelmiin ja julkaisseet lähinnä anniskelutoimintaa käsittelevät maakohtaiset katsaukset *Alkoholipolitiikka*-lehdessä¹.

Tässä artikkelissa suoritamme aineistomme perusteella pohjoismaisten anniskelujärjestelmien vertailun eräiden keskeisten aihepiirien osalta.

Historiallinen tausta

Pohjoismaat ovat kuluvalla vuosisadalla pyrkineet taistelemaan alkoholin aiheuttamia haittoja vastaan erilaisin kielloin, rajoituksin ja monopolijärjestelmin. Anniskelun osalta ensimmäiset merkit rajoituspolitiikasta ilmenivät Ruotsissa vuonna 1865, jolloin perustettiin ns. Göteborgin systeemi hoitamaan anniskelua "ilman oman voiton tavoittelua". Vielä vuosisadan alussa alkoholijärjestelmät olivat kuitenkin suhteellisen vapaita kaikissa Pohjoismaissa.

Amerikasta levinnyt uusi aate, kieltolaki, tuli voimaan Islannissa osittaisena jo vuonna 1900 ja täydellisenä vuonna 1915. Kieltolakia ryhdyttiin purkamaan vuonna 1923, mutta vasta vuonna 1935 siirryttiin nykyiseen väkevien juomien ja viinien myynnin ja anniskelun sallivaan järjestelmään. Oluen myynti ja anniskelu ovat jääneet kuitenkin edelleen kiellon piiriin; olutta toimitetaan vain maassa oleville ulkomaisille joukoille.

Norjassa kieltolaki toteutettiin vuonna 1917, mutta kumottiin kansanäänestyksellä jo vuonna 1927, jolloin nykyinen alkoholijärjestelmä tuli voimaan. Kieltolaki ei koskenut oluen valmistusta ja kauppaa. Lainsäädäntö kohtelee muutenkin mietoja juomia lievem-

min kuin väkeviä, ja esimerkiksi vahvaa olutta myydään myös elintarvikeliikkeissä.

Suomessa eduskunta teki kieltolakipäätöksen jo vuonna 1907, mutta sen voimaantulo lykkääntyi vuoteen 1919. Neuvoa-antavan kansanäänestyksen perusteella kieltolaki kumottiin vuonna 1932, ja väkijuomalain aika alkoi 5. 4. 1932. Uusittu alkoholilainsäädäntö tuli voimaan 1. 1. 1969.

Ruotsissa kieltolain kannattajat jäivät tappiolle, ja siellä omaksuttiin vuonna 1917 säännöstelylinja: Brattin järjestelmä. Sen tärkein osa oli ns. vastakirjajärjestelmä, joka purettiin vasta vuonna 1955. Vuonna 1965 keskiolut tuli myyntiin elintarvikeliikkeissä ja kahviloissa, mutta sen valmistus ja kauppa lopetettiin jo 1. 7. 1977. Tällöin Ruotsissa siirryttiin ns. kansanoluen kauteen. Viime vuosina on alkoholijärjestelmää edelleen tiukennettu monin lainsäädännöllisin toimenpitein.

Tanskassa elinkeinotoiminta on periaatteessa vapaata, eikä kieltolakiajattelu ole saanut siellä jalansijaa. Maailmansotien yhteydessä helmikuussa 1917 ja syyskuussa 1939 Tanskassa kuitenkin määrättiin lyhytaikainen myynti- ja anniskelukielto veronkorotusten toteuttamiseksi.

Grönlanti on noudattanut emämaan — Tanskan — järjestelmää. Kun Grönlannille 1970-luvun lopulla annettiin osittainen itsehallinto, ensimmäisiä kysymyksiä oli alkoholijuomien kieltäminen. Kieltolain kannattajat hävisivät, mutta alkoholikaupassa otettiin vuonna 1979 käyttöön täydellinen korttisäännöstely. Se kuitenkin purettiin vuonna 1982.

Alkoholikauppa on Suomen ohella monopolisoitu Ruotsissa, Norjassa ja Islannissa. Ruotsin kahdella alkoholiyhtiöllä (Vin- och Spritcentralen ja Systembolaget) ja Islannin alkoholimonopolilla (Afengisverzlun Ríkisins) on kuitenkin ravintoloihin päin vain tavarantomittajan rooli. Norjan alkoholimonopolilla

¹ Norja n:o 1/1979, Islanti n:o 1/1980, Grönlanti n:o 2/1980, Ruotsi n:o 3/1981 ja Tanska n:o 1/1982.

(Vinmonopolet) on eräitä väkevien juomien anniskeluun liittyviä tehtäviä. Suomen alko-holyhtiön (Oy Alko Ab) tehtävät ja valtuudet ovat anniskelun osalta Pohjoismaiden laajimmat. Vain Suomessa on keskioluen myyntiä ja anniskelua varten säädetty oma erillinen lakinsa.

Alkoholijuomien kulutus

Alkoholijuomien kulutuksen kasvu 1970-luvulla on kaikissa vertailumaissa sijoittunut vuosikymmenen alun korkeasuhdanteen vuosiin. Voimakkaaimmin kulutus kasvoi Grönlannissa, Suomessa ja Tanskassa (taulukko 1). Kulutuksen kasvu 1970-luvun alussa ei siten ollut pelkästään suomalainen ilmiö, vaikka alkoholilainsäädännön uudistaminen sekä muita maita voimakkaampi yhteiskuntarakenteen muutos vielä lisäsivät kasvuvauhtia Suomessa. Meillä kulutus oli korkeimmillaan vuonna 1974 (6,45 litraa 100 %:n alkoholia/asukas). Sen jälkeen on toistaiseksi pysytty tämän tason alapuolella.

Vuosikymmenen loppupuolella kulutus väheni erityisesti Ruotsissa ja Grönlannissa, joissa ryhdyttiin vuosikymmenen lopun rajuimpiin rajoitustoimiin. Kulutuksen vähene-miseen Ruotsissa ovat keskioluen laimentamisen ja tuntuvien hinnankorotusten lisäksi vaikuttaneet taloudellinen lama ja laittoman valmistuksen lisääntyminen. Korttisäännöste-lyyn siirtyminen 1. 8. 1979 on puolestaan vähentänyt Grönlannin kulutusta. Islannin, Tanskan ja Suomen kulutus jatkoi kasvuaan, tosin huomattavasti hilliintyneenä.

Alkoholijuomien kulutuksen taso on Pohjoismaissa kansainvälisesti ottaen matala. Yleensä alkoholi-juomien kulutus on monopolimaissa alemmalla tasolla kuin vapaan alkoholijärjestelmän maissa. Toisaalta monopolimaissa on laitonta valmistusta, joka ei näy virallisissa kulutusluvuissa. Norjassa ja Islannissa kotivalmistuksen osuuden arvioidaan olevan 25—30 % virallisesta kulutuksesta, Ruotsissa jonkin verran vähemmän, Suomessa 10—15 %.

Pohjoismaat luetaan kuuluviksi ns. viina-maihin Tanskaa lukuun ottamatta; Tanskasahan olut on valtajuoma (taulukko 2). Väke-vät juomat eivät kuitenkaan enää muodosta

Taulukko 1. Alkoholijuomien kulutus asukasta kohden vuosina 1970, 1975 ja 1981, litraa 100 %:n alkoholia

	1970 l	1975 l	1981 l	muutos		
				70/75 %	75/81 %	70/81 %
Suomi	4,30	6,19	6,40	+44	+ 3	+49
Ruotsi	5,67	6,04	5,08	+ 7	-16	-10
Norja	3,51	4,34	4,15	+24	- 4	+18
Tanska	6,59	9,09	9,61	+38	+ 6	+46
Islanti	2,49	2,85	3,14 ¹	+14	+10	+26
Grönlanti	7,79	11,74	18,53 ¹	+51	-27	+10

¹ Luvut ovat vuodelta 1980.

Taulukko 2. Eri juomaryhmien osuus 100 %:n alkoholi-ksi lasketusta kulutuksesta vuosina 1970 ja 1981, %¹

	väkevät juomat		viinit		olut ²	
	1970	1981	1970	1981	1970	1981
Suomi	42	43	12	13	46	44
Ruotsi	46	49	15	24	39	27
Norja	44	39	9	13	47	48
Tanska	19	17	12	22	68	61

¹ Islannista ja Grönlannista ei ole käytettävissä 100 %:n alkoholi-ksi laskettuja ryhmäkohtaisia kulutuslukuja.

² Suomessa olueen sisältyvät myös long drink-juomat.

missään Pohjoismaassa yli puolta kulutukses-ta, vaikka niiden asema on edelleen merkit-tävä.

Kaikille Pohjoismaille on ollut ominaista se, että viinien osuus kokonaiskulutuksesta on kasvanut. Erityisesti Ruotsissa on kulutusta pyritty ohjaamaan väkeivistä juomista viinei-hin. Tanskassa viinien kulutuksen kasvuun ovat vaikuttaneet liittyminen Euroopan talous-yhteisöön ja viinien veron aleneminen sen seu-rauksena.

Oluella on vankka asema Tanskan lisäksi myös Norjassa ja Suomessa. Ruotsissa oluen kokonaiskulutus oli vuonna 1981 ns. kansano-luen kulutuksen vähäisyyden vuoksi 30 % pie-nempi kuin vuonna 1976, vaikka vahvan oluen kulutus oli yli kolminkertainen vuoteen 1976

verrattuna. Siirtyminen vahvaan olueen ja osaksi myös viineihin on johtunut vuonna 1977 tapahtuneesta keskioluen laimennuksesta. Myös laitton valmistus on lisääntynyt.

Keskioluen osuus alkoholijuomien kokonaiskulutuksesta oli vuonna 1980 Suomessa 24 %, Norjassa 38 % ja Tanskassa 57 %; Ruotsissa "kansanoluen" osuus oli vain 15 %.

Vahvan oluen osuus oluen kokonaiskulutuksesta on Ruotsissa 44 %, Suomessa 40 %, Norjassa 16—17 % ja Tanskassa vain 10 %:n luokkaa.

Alkoholijuomien kokonaiskulutuksesta anniskelun osuus on korkein Suomessa — noin neljännes, matalin taas Ruotsissa — vajaat 7 %. Norjassa, Islannissa ja Grönlannissa anniskelun osuus on arviolta noin kymmenesosa kokonaiskulutuksesta ja Tanskassa noin 15—20 %.

Anniskeluverkosto

Pohjoismaiden anniskeluravintolat jakautuvat ryhmiin anniskeluoikeuksien laajuuden mukaan; Tanskassa (ja Grönlannissa) ei oikeuksien laajuutta ole rajoitettu (taulukko 3). Jos sivuutamme Grönlannin, tihein ravintolaverkosto asukaslukuun verrattuna on Tanskassa ja toiseksi tihein Ruotsissa.

Suomessa anniskeluravintoloiden määrä on kasvanut 1970—81 hallitusti — 380 oikeudel-

la. Kun keskiolutpaikkojen määrä samalla on supistunut, anniskelupaikkojen kokonaismäärä on vähentynyt lähes 300:lla.

Ruotsissa kasvu on ollut hallitsematonta: runsaat 1 800 anniskeluravintolaa ja yli 500 olutkahvilaa lisää samanaikaisesti, kun kulu- tus on supistunut 10 %. Lisäystä on erityisesti täysin oikeuksin toimivien ravintoloiden ryhmässä, joka on kasvanut yli kaksinkertaiseksi.

Norjassa anniskeluravintolamäärä on kasvanut yli 500:lla, mutta olutravintoloiden määrä on samanaikaisesti supistunut sadalla ja keskiolutkahviloiden 260:llä, joten nettoli- säys on vain 174. Kasvu on kohdistunut erityi- sesti täysin oikeuksin toimiviin paikkoihin, joiden määrä on Norjassa edelleen vähäinen muihin Pohjoismaihin verrattuna.

Tanskassa täysin oikeuksin toimivien ravin- toloiden määrä on jakson aikana kasvanut lä- hes 3 300:lla, minkä katsotaan johtaneen lii- kakapasiteettiin ja huomattavasti kiristyneeseen kilpailuun. Ravintoloiden konkurssit ovat nykyisin lähes jokapäiväinen ilmiö. Tanskassa alkoholijuomien valikoimaa ravin- toloissa ei ole rajoitettu, mutta esimerkiksi kahvilatyypiset ravintolat pitävät melko ra- jattua juomavalikoimaa, joka on muotoutunut kysynnän perusteella.

Ravintolarakenne on yhdenmukainen kai- kissa Pohjolan monopolimaissa, mutta eri tyyppien esiintymistiheydessä on melkoisia

Taulukko 3. Alkoholijuomien anniskeluverkosto vuonna 1981¹

	Suomi	Ruotsi	Norja	Tanska	Islanti	Grönlanti
kaikki juomat	1 310	2 740	631	8 074	30	n. 100
muutos 70/81	+299	+1 567	+311	+3 296
viini ja olut	251	1 139	1 243		1	
muutos 70/81	+ 81	+ 262	+226			
vahva ja mieto olut	—	62	57			
muutos 70/81	- 1	+ 5	-101			
keskiolut	2 633	5 347 ²	539			
muutos 70/81	-666	+ 541	-262			
yhteensä	4 194	9 267	2 470	8 074	31	n. 100
muutos 70/81	-287	+2 375	+174	+3 296
asukkaita/anniskelupaikka	1 100	900	1 700	600	7 400	500

¹ Islannin ja Grönlannin luvut ovat vuodelta 1979 ja Tanskan vuodelta 1980.

² Kansanolut.

.. = muutos ei ole tiedossa Islannin ja Grönlannin osalta.

eroja eri maiden kesken. Kaupunkihotelleja on suunnilleen kysyntää vastaavasti joka maassa, mutta lomahotelleja on nimenomaan Norjan tuntureilla runsaasti. Tanskassa taas pieniä tienvarsikrouveja majoitustiloineen on tiheässä. Perinteiset à la carte -ravintolat ovat häviämässä ja tilalle ovat tulleet pienet, intimit erikoisruokaravintolat; myös pikaravintoloiden määrä on kasvanut ja edelleen kasvamassa. Tanssiravintoloita on runsaasti Suomessa, mutta tyyppi ulottuu yli Pohjolan aina Islantia myöten.

Tanskassa tanssiravintola-tyyppi ei ole yhtä korostunut, vaan kortteliravintoloita ja pistäytymispaikkoja on eniten. Tanskan ravintolarakennetta voitaneen pitää lähes keskieu-rooppalaisena.

Käytettävissä olevien tietojen mukaan ravintoloiden keskikoko on Suomessa Pohjoismaiden suurin. Erityisesti Tanskassa on paljon pieniä kahvilatyypisiä anniskelupaikkoja. Ruotsissa ja Suomessa keskioluen anniskeluverkoston syntyminen vähensi puhdastyyppisten kahviloiden määrää, mutta molemmissa maissa on kahvilakulttuuri viime vuosina alkanut elpyä.

Anniskeluoikeuksien myöntäminen

Kunnallinen päätösvalta on määräävä periaate anniskeluoikeuksien myöntämisproses-

sisä kaikissa Pohjoismaissa. Anniskeluoi-keuksien myöntäminen edellyttää pääsääntöisesti myönteistä kunnan lausuntoa. Suomessa ja Norjassa lainsäädäntö antaa kuitenkin mahdollisuuden myöntää matkailuun liittyvät anniskeluoikeudet kunnan lausunnosta riip-pumatta (taulukko 4).

Kunnanvaltuusto voi useassa maassa siirtää anniskeluoikeuksien myöntämisen ja lausunnonannon erityiselle lautakunnalle tai kunnanhallitukselle. Yleensä hakemuksista han-kitaan ainakin poliisin lausunto sekä mahdol-lisesti myös sosiaali- ja/tai raittiuslautakun-nan lausunnot.

Anniskeluoikeuksien myöntämisen tarve-harkinta tapahtuu kuntatasolla muissa maissa paitsi Suomessa. Yleensä eri kunnat sovelta-vat hyvinkin erilaisia myöntämisperiaatteita, koska lainsäädännön antamat rajat ovat melko väljät. Kuntatasolla vaikuttavat voimak-kaasti poliittiset voimasuhteet, ja huomio voi-daan kiinnittää vaihtoehtoisesti mm. työllisyy-, elinkeino-, matkailu-, raittius- ja alko-holipoliittisiin näkökohtiin. Tästä syystä Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa ravintolati-heys saattaa vaihdella huomattavastikin eri kunnissa. Ruotsissa ja Tanskassa on ravinto-laelinkeinon edustajien mukaan liikakapasi-teettia. He toivovat yhtenäisempää oikeuksien myöntämiskäytäntöä eri kunnissa.

Suomen muita Pohjoismaita keskitetympi

Taulukko 4. Anniskeluoikeuksien myöntäminen

	oikeuden myöntäjä	lausunnonantajaviranomainen, jolla on juridinen oikeus vaikuttaa päätökseen	oikeuden voimassaoloaika
Suomi	Alko	kunnanvaltuusto: yleissuostumus (veto-oikeus); kunnanhallitus: sijainti, lukumäärä	toistaiseksi
Ruotsi	lääninhallitus	kunnanvaltuusto (veto-oikeus)	toistaiseksi
Norja	kunnanvaltuusto ¹		väkevät 8 vuotta miedot 4 vuotta
Tanska	kunnanvaltuusto		8 vuotta
Islanti	oikeusministeriö ²	kunnanvaltuusto (veto-oikeus)	4 vuotta
Grönlanti	kunnanvaltuusto		8 vuotta

¹ Norjassa väkeviä juomia koskevat anniskeluoikeudet anotaan Vinmonopoletilta, joka puolestaan hakee anniskeluoikeuksia kunnanvaltuustolta. Kunnanvaltuusto voi alistaa asian kansanäänestykseen.

² Islannissa oikeudet myönnetään vain kaupunkeihin ja vain matkailukaudeksi maaseudulle.

anniskeluoikeuksien myöntämisyjärjestelmä mahdollistaa valtakuntatasoisen alkoholipoliittisin perustein tapahtuvan tarveharkinnan niin anniskeluverkoston laadun kuin määränkin suhteen.

Yrittäjien ja huoneistojen sopivuutta arvioidaan kaikissa maissa melko yhtäläisin periaattein.

Erityisesti Ruotsissa ja Norjassa ovat huolenaiheena ns. mustat huvihuoneistot, jotka ovat erilaisten seurojen, yhdistysten ym. huoneistoja, joihin asiakkaat voivat viedä mukanaan omia alkoholijuomia. Nämä tilaisuudet ovat siten pois ravintolaelinkeinolta. "Mustia huvihuoneistoja" eivät koske hinnoitteluehdot, anniskelumääräykset eivätkä anniskeluajat. Niihin ei kohdistu terveys- ja hygieniatarkastuksia eikä niitä yleensäkään valvota kuten anniskeluravintoloita. Vuosittain näissä tiloissa kulutetaan huomattavat määrät alkoholijuomia. Norjassa on eniten näitä huvihuoneistoja niissä kunnissa, joissa anniskelulupien myöntäminen on ollut hyvin pidättyväistä ja joissa tilapäisiä anniskeluoikeuksia jo toimiville ravintoloille myönnetään vähän. Ravintoloitsijat toivovat enemmän ravintoloiden välistä kilpailua, mutta yhtäläisin kilpailuehdoin.

Ruotsissa ja Tanskassa on ravintolaelinkeinon piirissä todettu taloudellista rikollisuutta. Ruotsissa keväällä 1982 suoritettut alkoholilain muutokset pyrkivät mm. ehkäisemään tämänlaatuista rikollisuutta.

Anniskelumääräykset

Kaikissa Pohjoismaissa on yksityiskohtaisia anniskelumääräyksiä, jotka eri tavoin rajaavat anniskelun suorittamista. Tärkeimmät niistä koskevat anniskeluikärajaa, anniskeluaikaa, alkoholijuomien anniskeluhinnoittelua ja kieltoa anniskella päihtyneille.

Anniskeluun oikeuttava alaikäraja on lailla säädetty kaikissa Pohjoismaissa. Ikarajasäännökset ovat melko yhdenmukaisia:

18 vuotta	20 vuotta
Suomi	Islanti
Ruotsi	Norja (väkevät juomat)
Tanska	
Grönlanti	
Norja (olut ja viinit)	

Taulukko 5. Alkoholijuomien anniskeluaika

	normaali	yöravintola
Suomi		
olut	09—00.30	—2.30
väkevät juomat ja viinit	12—00.30	—2.30
olutlain alainen keskiolut	09—22	
Ruotsi		
olutlain alainen kansanolut	07—22	
muut alkoholi-juomat	12—01	—3
Norja		
olut ja viinit	08—24	—3.30
sunnuntaisin väkevät juomat (arkisin)	12—24	—3.30
Tanska		
kaikki juomat	05—24	—5
Islanti		
väkevät juomat ja viinit	12—14.30 ¹ 18—23.30	18—0.30 18—2.30 ²
Grönlanti		
kaikki juomat	18—22 ³	

¹ Vain ruokailijoille.

² Perjantain ja lauantain jälkeisenä yönä.

³ Nauttimisaika kello 24:ään.

Tosin ikärajan soveltamisessa on mm. se ero, että Suomessa alkoholijuomaa ei saa anniskella henkilölle, joka ilmeisesti on 18 vuotta nuorempi. Islannissa ikäraja on niin ehdoton, että jokaisen nuoren on ravintolaan mennessään esitettävä henkilötodistuksensa.

Anniskeluaikaa koskevat rajoitukset liittyvät osittain säännöksiin ravintoloiden aukioloajasta (taulukko 5). Tanskassa anniskelu on sallittua koko aukioloajan, muualla aloittamis- ja lopettamisaikat on määritelty jopa juomaryhmittäin. Merkittävimpiä poikkeamia ovat Norjan kielto anniskella väkeviä juomia sunnuntaisin ja pyhäpäivinä, Islannin anniskelun salliminen lounasaikaan vain ruokailijoille ja Grönlannin lyhyt päivittäinen anniskeluaika klo 18—22. Yöravintoloiden jatkoajat on haettava viranomaisilta erikseen.

Alkoholijuomien hinnoittelu ravintoloissa on täysin vapaata (yleisiä hintasulkuja lukuun ottamatta) Tanskassa ja Grönlannissa sekä viinien ja oluen osalta Norjassa (taulukko 6).

Ruotsissa ei hinnoille ole määrätty ylärajoja mutta kylläkin alarajat ja eräiden keskeisten juomien hintasuhteet. Hintasuhteiden määrittämisen tavoitteena on estää väkevien juomien suosiminen hinnoittelussa.

Suomessa ja Islannissa sovelletaan minimi—maksimihinnoittelua, jossa hintojen ala- ja ylärajat on määrätty; sama koskee myös väkevien juomien hinnoittelua Norjassa. Suomessa on kaikkien juomien keskinäiset hintasuhteet vahvistettu ja vain mietojen viinien hintojen suhteellista tasoa muihin juomiin verrattuna voidaan haluttaessa ravintolakohtaisesti alentaa.

Jokaisen eri aikaan suoritettua matkan aikana vertailtiin ko. maan anniskeluhintatasoa Suomen hintatasoon. Ruotsissa väkevien juomien ja vahvan oluen hinnat ovat 70—120 % korkeammat kuin Suomessa; viinien osalta hintaero on vähäinen. Norjan hintataso on keskimäärin 50—60 % korkeampi kuin Suomen. Tanskassa väkevien juomien anniskeluhinnat ovat keskimäärin kaksinkertaiset Suomeen verrattuna, viinien ja vahvan oluen vain 15—20 % korkeammat. Islannin hintataso on keskimäärin lähes 40 % ja Grönlannin noin 60 % korkeampi kuin Suomen.

Muita lähes yhdenmukaisia määräyksiä Pohjoismaissa ovat kielto anniskella päihtyneille, kielto tuoda omia alkoholijuomia ravintolaan tai viedä siellä anniskeltuja pois ravintolasta sekä itsepalvelun soveltamista anniskelussa koskevat rajoitukset.

Anniskelun valvonta

Poliisi toimii kaikissa Pohjoismaissa valvontaviranomaisena (taulukko 7). Poliisin valvontaa yleensä täydentää anniskelu-oikeuden myöntäneen viranomaisen suorittama valvonta. Tosin Suomessa Alko on alkoholilain alaisen anniskelun osalta ensisijainen valvontaviranomainen. Lupaviranomaisten valvonnalla on merkitystä erityisesti niissä maissa, joissa anniskelu-oikeudet myönnetään määrääjäksi. Kaikissa maissa myös kuntatason viranomaiset osallistuvat eriasteiseen valvontaan,

Taulukko 6. Anniskeluhinnoittelujärjestelmät

Suomi
minimi—maksimihinnoittelu
kaikkien juomien hintasuhteet vahvistettu
Ruotsi
minimihinnat määrätty / ei hintakattoa
esimerkkijuomien hintasuhteet vahvistettu
Norja
vapaa hinnoittelu viineissä ja oluessa
minimi—maksimihinnoittelu väkevissä juomissa
Tanska
vapaa hinnoittelu
Islanti
minimi—maksimihinnoittelu
Grönlanti
vapaa hinnoittelu

Taulukko 7. Anniskelun valvonta

Suomi
Alko/poliisi/kunnallinen alkoholitarkastaja
Ruotsi
läänihallitus/poliisi/kunnan viranomaiset
Norja
poliisi/kunnan viranomaiset/Vinmonopolet (väkevät juomat)
Tanska
poliisi
Islanti
poliisi/oikeusministeriön nimeämät tarkastajat
Grönlanti
poliisi

seurannasta aktiiviseen tarkastustoimintaan. Suomen kunnallinen alkoholitarkastaja -instituutiota ei ole muissa Pohjoismaissa. Epäkohtahavainnot saatetaan oikeuden myöntäneen viranomaisen tietoon; tämä ryhtyy tarpeen vaatiessa toimenpiteisiin.

Tarkastukset kohdistuvat yleisimmin epäkohdille alttiisiin ja nuorten suosimiin ravintoloihin. Ravintolatarkastustiheys vaihtelee maittain ja muissa Pohjoismaissa myös kunnittain. Suomessa esimerkiksi Alkon tarkastajat käyvät ravintoloissa keskimäärin kerran kuukaudessa, kun muissa Pohjoismaissa tarkastustiheys on muutama kerta vuodessa. Ravintoloiden omasta valvonnasta ovat vastuussa kaikissa maissa ravintoloiden nimetyt vastaavat hoitajat.

Yleisimmät epäkohdat ravintoloissa ovat

liika-anniskelu, ikärajasäännösten rikkominen, suurimpien sallittujen asiakaspaikkamäärien ylittäminen, anniskeluaikamääräysten rikkominen sekä vajeamittaus.

Epäkohtien johdosta suoritettavia toimenpiteitä kaikissa Pohjoismaissa ovat suulliset huomautukset, varoitukset, erilaiset rajoitukset ja lupien peruutukset. Maissa, joissa anniskeluoikeudet on myönnetty määräajaksi, ei lievemmissä tapauksissa ryhdytä toimenpiteisiin anniskelukauden aikana, vaan odotetaan kauden vaihtumista, jolloin uutta anniskeluoikeutta myönnettäessä otetaan huomioon havaitut epäkohdat. Norjassa, Tanskassa, Islannissa ja Grönlannissa anniskelulupa voidaan myöntää tarvittaessa myös varsinaista anniskelukautta lyhyemmäksi ajaksi.

Yhteenveto

Alkoholikysymyksen hoidossa esiintyvät kansainväliset virtaukset ovat ulottuneet myös Pohjoismaissa maasta toiseen. Vuosidadan alussa oli kieltolakiajanjakso. Sen jälkeen syntyi eriasteisia monopolijärjestelmiä kaikissa muissa Pohjoismaissa paitsi Tanskassa, jossa yleinen liberaali asennoituminen on näkynyt myös alkoholiasioissa. Liberalisoinnin aalto kulki yli koko Pohjolan 1960-luvulla, kun taas 1970-luvun loppupuolella voimakkaasti kasvanut kulutus on kiristänyt alkoholipoliittista ilmastoa.

Tarkasteltaessa anniskeluhallinnollisia järjestelmiä Pohjoismaissa voidaan todeta, että Suomen muita Pohjoismaita keskitetympi alkoholijärjestelmä suo hyvät mahdollisuudet kokonaisvaltaisen anniskelupolitiikan harjoittamiseen ja alkoholipoliittisten näkökohtien huomioon ottamiseen päätöksenteossa. Keskitetystä järjestelmästä johtuen Suomessa on myös parhaat alkoholiin liittyvät tiedostot ja informaatiojärjestelmät.

Muiden Pohjoismaiden hajautetut alkoholijärjestelmät, joissa kunnilla on laaja vaikutusvalta, ovat johtaneet varsin kirjavaan käytäntöön anniskeluverkoston kehittämisessä, koska kuntien päätöksiin vaikuttavat muutkin kuin alkoholipoliittiset näkökohdat. Näin ol-

len ravintolatiheys vaihtelee huomattavasti kunnasta toiseen. Erityisesti Tanskassa ja myös Ruotsissa on syntynyt paikallista liika-kapasiteettia, joka ilmenee kiristyneenä kilpailuna, toiminta-ajatuksen muutoksina, omistajanvaihdoksina ja konkurssina.

Ruotsissa ja Tanskassa ollaan myös huolestuneita siitä, että alalle on päässyt yrittäjiä, joilla ei ole riittävästä kokemuksesta ja vastuuntuntoa. Taloudellinen rikollisuus on saanut julkista huomiota osakseen ja vähentää siten myös ravintolaelinkeinon nauttimaa arvontoota. Ruotsissa vuonna 1982 tältä osin voimaan tulleet lainmuutokset pyrkivät nimenomaan ehkäisemään taloudellista rikollisuutta.

Tanskan erilaista alkoholipoliittista ajattelumaailmaa kuvaa hyvin se, että ravintolaelinkeinon edustajat ihmettelevät, miksi juuri he tarvitsevat lupien myöntämistä koskevan lainsäädännön, kun Tanskassa on elinkeinovapaus. Anniskelu edellyttää lupaa, mutta on kuitenkin varsin lievien määräysten alainen. Alkoholijuomien vähittäismyyntihän ei Tanskassa edellytä erityistä lupaa.

On vaikea löytää maata, jossa alkoholioloja pidettäisiin kaikilla tahoilla hyvinä tai edes tyydyttävänä. Paineita lainsäädännön uudistamiseen ja alkoholijärjestelmän tiukentamiseen esiintyy erityisesti Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Islannissa pohditaan olutkysymystä, mutta olutkiellon kumoaminen ei vielä ole näköpiirissä. Tanskassa ravintolaelinkeinolla on suuria vaikeuksia, ja Grönlannissa on vajaat kolme vuotta käytössä ollut korttisäännöstely epäonnistuneena purettu 1. 4. 1982. Vaikka alkoholijuomien hintoja samanaikaisesti korotettiin 25 %, on alkoholijuomien kulutus noussut huhti—kesäkuussa yli 60 % edelliseen vuoteen verrattuna.

Itse juomistilanteeseen päästään alkoholipoliittisin toimenpitein vaikuttamaan lähinnä anniskelussa. Tältä osin anniskelun merkitys tapa- ja alkoholikulttuurin kehittämisessä on ollut huomattava kaikissa Pohjoismaissa. Lainsäädännön muutosehdotukset ovat vain vähäisessä määrin koskeneet anniskelua, eikä pohjoismaisen vertailun perusteella näytä olevan edes aihetta erityisiin tiukennuksiin.

English Summary

Tauno A. Tuominen — Juhani Hakala: Pohjoismaiden anniskelutoiminnasta (Licensed Sales of Alcoholic Beverages in the Nordic Countries)

The article draws comparisons of the major issues in licensed sales practices in the Nordic countries. International practices in the administration of alcohol affairs have also spread from one Nordic country to another. An era of prohibition prevailed in the beginning of the century. This period was followed by one of differing degrees of monopoly in all Nordic countries except Denmark, where general, liberal attitudes held sway in alcohol affairs as well. A wave of liberalism swept through the North in the 1960s, but the latter years of the 1970s witnessed the advent of a restrictive climate in alcohol policy due to the substantial growth in consumption.

The administration of alcohol affairs in Finland, which is more concentrated than in other Nordic countries, lays the groundwork for a comprehensively realized policy of licensed beverage sales and a broader consideration of alcohol policy views in decision-making. In other Nordic countries, decentralized alcohol administration, whereby local government wields considerable influence, has resulted in widely diverging practices in developing the network for the licensed sales of alcoholic beverages, because views aside from alcohol policy alone have had an impact on municipal decision-making. As a

result, restaurant density varies greatly from one municipality to another. Excess local capacity is characteristic of Denmark, and Sweden as well, apparent in fiercer competition, altered operational objectives, changing ownership and bankruptcy.

Legislation on on-premises sales and control largely runs parallel in the Nordic countries. The most prominent differences perhaps appear in the regulation of licensing hours; Denmark allows on-premises sales of beverages round the clock. Alcoholic beverages are served only during the evening hours in Greenland and Iceland, and at lunch-time meals in Iceland. On Sundays and holidays spirits are not served in Norway. Prices of alcoholic beverages sold on-premises are the lowest in Finland of all Nordic countries.

Pressure for legislative reform and tighter alcohol policy has emerged, especially in Finland, Sweden and Norway. Beer is an issue of public debate in Iceland, but no repeal of beer prohibition is currently in sight. The situation has been relatively relaxed in Denmark, while Greenland was forced to terminate its ineffective 3-year-old rationing system in spring of 1982.

Proposals to amend legislation have pertained to licensed sales only to a limited degree, and, according to this comparison of Nordic countries, no reason exists to adopt any stricter regulations.

Alkoholipolitiikka Vol. 47: 297—304, 1982